

УДК 94(477/86): 572.9

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.13>

«НАША ЦЕРКВА БУДЕ ЗНИЩЕНА, АЛЕ БАЧУ ЇЇ ВІДРОДЖЕННЯ»: ФАКТОР МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У ЖИТТІ ПІДПІЛЬНОЇ УГКЦ

Зоряна МОХНАЛЬ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, факультет історії, політології та міжнародних відносин, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна

Науковий керівник: Олег ЄГРЕШІЙ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра історії України та методики викладання історії, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна

«Наша Церква буде знищена, розгромлена більшовиками. Але держіться, не відступайте від віри, від святої Католицької церкви. Тяжкий досвід, який впаде на нашу церкву є хвилевий. Я виджу відродження нашої церкви. Вона буде гарніша, величавіша від давньої та буде обіймати цілий наш народ».

(31 жовтня 1944 р. Б.)

Митрополит Андрей Шептицький – видатний церковний, культурний і освітній, громадський діяч, який мав великий вплив на українське суспільство, закликав їх до професійної, висококваліфікованої праці для своєї Вітчизни, був оборонцем свого народу.

Напевно, не було жодної важливої ділянки суспільного життя, у якій би митрополит не брав активної участі. Він підтримував молодих українських митців, надаючи їм стипендії для здобуття освіти у найкращих навчальних закладах Європи. У 1905 році він заснував Український національний музей, придбавши для нього окреме приміщення. Завдяки піклуванню Шептицького в музеї зібрано одну з найбільших у Європі збірок іконопису. Крім того, він підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар».¹

Зокрема, митрополит Андрей проводив низку реформ для зміцнення церковної інституції: реформа богословської освіти - було засновано Львівську греко-католицьку богословську академію (1928 р.). Цей навчальний заклад під

¹ Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги / Василь Лаба / Люблін: Свічадо, 1990. С. 45–46.

керівництвом отця доктора Йосифа Сліпого мав перерости в повноцінний університет – на зразок вищих навчальних закладів Західної Європи. 2 лютого 1939 р. кир Андрей заснував Український католицький інститут церковного з'єдинення ім. Митрополита Рутського, який очолив архимандрит Климентій Шептицький. Митрополит Андрей вважав, що виховання добрих священиків — це запорука успішної проповіді Євангелія. Тому особливу увагу приділяв процесу формування майбутніх душпастирів.

Розвиток монаршого життя – в 1901 р. заснував монастир Студійного правила, запросив в 1913 р. чин Редемптористів, які прийняли східний обряд і створили свою гілку. Проводив активну екуменічну діяльність – двічі відвідав Російську імперію (1907, 1912 рр.). Сприяв розбудові Російської греко-католицької церкви. Розбудовував структури УГКЦ, призначаючи екзархів для вірних візантійського обряду. Проводив єпископські конференції, на яких єпископи особливу увагу приділяли виданню літургійних книг. Був великим благодійником та меценатом.²

Митрополит займав також активну громадянську позицію в політичному житті тогочасної Галичини. Як Галицький митрополит він був депутатом Австрійського парламенту і Галицького сейму. Це давало йому змогу виступати перед урядом щодо підтримки українців у справі скріплення їхніх прав у державі. Підтримка Шептицьким Габсбургської монархії в Першій світовій війні стала причиною його арешту й ув'язнення під час російської окупації (1914–1917 рр.).³

В період з 1939–1941 рр. до митрополита Андрея Шептицького та очолюваної ним УГКЦ радянська влада не виявляла особливої цікавості. З 1267 уніатських парафій жодна не була закрита. Очільник уніатів знаходився у Львові і безперешкодно займався своїми справами. Але незважаючи на начебто добрі відносини з очільником УГКЦ, більшовики скоїли страшний злочин, а саме 27 вересня 1939-го в Прилбичах його брата Лева з дружиною й челяддю (разом 13 осіб) розстріляли працівники НКВД; над родовою усипальницею Шептицьких скоєно наругу, сімейний маєток Шептицьких пограбовано, знищено цінні стародавні документи.⁴

Початок німецько-радянської війни сприймався Андреем Шептицьким як довгоочікуване полегшення і порятунок від безбожного більшовизму. Швидке просування вермахту на схід, оголошення у Львові української державності створювали ілюзію початку нової ери і незворотності подій. Митрополит щиро

² Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899–1914 рр., Т. 1 / Андрей Шептицький. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. С. 255-287.

³ Гентош Л. Ватикан і виклики модерності, Львів: ВНТЛ-Класика, 2006. С. 374.

⁴ Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького // Патріярхат. За єдність церкви і народу. 1991. С. 234–237.

вітає початок будівництва власної держави, погоджується увійти до сенату (Ради сеньйорів). Але «свято свободи» тривало недовго... Повальні арешти, проведені гестапівцями серед ініціаторів відновлення державності, перекреслювали всякі надії. Гітлерівці від перших днів окупації вдаються до маніпуляцій авторитетом Шептицького. Аби знівелювати його послання від 1 липня 1941 р., в якому митрополит підтримує будівництво української державності, нацисти 5 липня на шпальтах преси вміщують від його імені новий «лояльний» до Німеччини пастирський лист із посиланням на «Єпархіальні відомості за липень 1941 р.», яких не існувало в природі.

Після вступу на територію України в 1943-1944 рр. Червоної Армії Шептицький передчуваючи, що радянська влада буде нищити Церкву, митрополит заповідав, щоби священики, ченці та черниці вчилися якогось ремесла. Табір Шептицького, і всі види українського патріотизму мали спільного ворога. Це була ідеологія соціалізму та комунізму. Націоналісти та католики одноставно критикували комуністів, але у боротьбі між собою закидали один одному схиляння до підтримки комуністичних ідей. Це для обох сил було однією із найбільших образ. Митрополит Андрей Шептицький у посланні «Осторога перед загрозою комунізму» стверджував, що “хто помагає комуністам у проведенні їх плянів спільного т. зв. народного чи людового фронту зі соціалістами і радикалами, зраджував свій народ”.⁵

Уже вкотре митрополит Андрей, який відбував 44 рік своєї каденції, зі зміною влади не покинув Львів і разом із сотнями тисяч втікачів-українців не подався на Захід. Від кінця липня 1944 р. йому знову належало керувати церквою за радянських реалій. Проте ці реалії дещо відрізнялися від реалій вересня 1939 р. Затяжна і спочатку невдала війна з Німеччиною, змусила Сталіна та його оточення змінити тактику в стосунках з церквою. Тому були чіткі прояви зміни ставлення більшовицької влади, з цього приводу кир Андрей своєму слові відзначив позитивні зміни у ставленні більшовиків до церкви: «Стверджуючи це, мусимо виявити нашу сердешну радість з причини цієї зміни. З нами, священиками, перші Червоноармійці вітаються з усміхом зичливості. Нам дозволяють працювати, проповідувати, виховувати дітей, обслуговувати шпиталі». Натомість 20 вересня 1944 р. представники радянської влади запропонували Шептицькому підписати звернення із подякою Сталіну за звільнення від нацистів. Проте митрополит дипломатично відмовився, вказавши, що напише власний окремих лист Сталіну.

⁵ Гнот С. Історичні аспекти розвитку Греко-католицької церкви на західноукраїнських землях під владою II Речі Посполитої (1918–1939 рр.) Львів, 2008. С. 44–48.

Справді, до кінця вересня 1944 р. такий лист було укладено, але Сталіну не відіслано.⁶

Протягом жовтня 1944 р. важко хворий митрополит активно обговорював зі своїм оточенням проблему майбутнього візиту делегації УГКЦ до Києва та Москви, визначаючи коло питань майбутніх переговорів. Очевидно, що з кожним днем до владики приходило все більше розуміння того, що більшовики лише намагаються використати його у своїх інтересах. Напередодні своєї смерті 31 жовтня 1944 р. владики Андрей звернувся з останнім словом до свого найближчого оточення у якому передбачив, що «Наша Церква буде знищена, розгромлена більшовиками. Але держіться, не відступайте від віри, від святої Католицької церкви. Тяжкий досвід, який впаде на нашу церкву є хвилевий. Я виджу відродження нашої церкви. Вона буде гарніша, величавіша від давньої та буде обіймати цілий наш народ».⁷

Бо згодом, 8-10 березня 1946 року, відбувся Львівський псевдо собор, перед початком якого 11 квітня 1945 було заарештовано Митрополита Й.Сліпого, єпископів Микиту Будку та Миколу Чарнецького і 20 активних священиків. Церква залишилася без провідників однак не була знищеною. Але всім є добре відомі рішення собору, що, власне, 10 березня 1946 року УГКЦ «самоліквідувалося». Зрозумілим є той факт, що в реальному житті ця подія носила дещо інший характер.

Життя та діяльність митрополита Андрея справили значний вплив на розвиток Української Церкви, одним із перших серед ієрархів УГКЦ почав використовувати народну мову в спілкуванні з вірними. Доброчинна діяльність митрополита УГКЦ Андрея Шептицького відіграла важливу роль в історії України ХХ ст., є актуальною і до сьогодні та має велику наукову цінність. А. Шептицький був великим і щедрим благодійником. Діяльність УГКЦ під керівництвом А. Шептицького, починаючи з кінця ХІХ ст., а особливо на початку ХХ ст., компенсувала українцям відсутність незалежної держави.

Сьогодні можемо без перебільшення стверджувати, що діяльність Митрополита відіграла колосальну роль у подальшому житті підпільної церкви, яка протягом ще багатьох десятиліть зазнавала переслідування, гніту, репресій. Саме завдяки Андрею Шептицькому церква сміливо змогла вистояти тяжкі часи підпілля і як передбачив сам митрополит, що УГКЦ постане із руїн. Адже Греко-Католицька Церква під його багаторічним провідом стала розгалуженою та впливовою інституцією, важливим консолідаційним чинником і духовною опорою в змаганнях за державність України.

⁶ Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосип Сліпий. Львів: Свічадо, 2001. С. 97.

⁷ Шептицький Андрей. Твори (морально-пасторальні). Львів: "Свічадо", 1994. С. 469.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Творча спадщина Андрея Шептицького:

1. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899–1914 рр., Т. 1 / Андрей Шептицький. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007. С. VII.
2. Шептицький Андрей. Пастирські Послання 1899–1914 рр., Т. 1. С. 824
3. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1918–1939 рр., Т. 2 / Андрей Шептицький. Львів: Видавництво «АРТОС», 2009. С. 1046 с.
4. Шептицький Андрей. Твори (морально-пасторальні). Львів: “Свічадо”, 1994. 548 с.

Опубліковані документи

5. Аввакумов Ю. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Книга I. Документи і матеріали, 1899–1917. Львів, 2004. 973 с.

Монографії, статті

6. Гентош Л. Ватикан і виклики модерності, Львів: ВНТЛ-Класика, 2006. 455с.
7. Гнот С. Історичні аспекти розвитку Греко-католицької церкви на західноукраїнських землях під владою II Речі Посполитої (1918–1939 рр.) Львів, 2008. С. 44–48.
8. Гнот С. Україна та Польща у вимірі незалежності (1918–2008 рр.): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2008. С. 44–48.
9. Горняткевич Д. Митрополит Андрей як опікун мистецтва: літературно-мистецький збірник. Львів, 1954. С. 121.
10. Дзюрах Б. Великий і небуденний пастир // Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання. Том I. С.12–49.
11. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький / Кирило Королевський / Вид. 2-ге, випр. Львів: Вид-во “Свічадо”, 2014. 512 с.
12. Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького // Патріархат. За єдність церкви і народу. 1991. С. 234–237.
13. Лаба В. Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги / Василь Лаба / Люблін: Свічадо, 1990. С. 45–46.
14. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосип Сліпий. Львів: Свічадо, 2001. 111с.
15. Москалюк М. Андрей Шептицький і Український Католицький Союз // Спадщина Митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України. Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 87–89.

Інтернет-ресурси:

16. Ільків Д. Андрей Шептицький – духовний будівничий української нації Денис Ільків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua>
17. Литвин Г. Розбудова українського світу: економічна діяльність митрополита Андрея Шептицького / Литвин Г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kurs.if.ua/articles/rozbudova_ukrainskogo_svitu_ekonomichna_diyalnist_mytropolitya_andreya_sheptytskogo_14125.html
18. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/mazur.html>
19. Невмержицька О. Цінності виховання у спадщині митрополита Андрея Шептицького / О. Невмержицька. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія. 2020. Вип. 15.

<http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19286-cinnosti-vixovannya-u-spadshhini-mitropolita-andreya-sheptickogo.html>

20. Сайко О. Митрополит Андрей Шептицький [Електронний ресурс] / Оксана Сайко. Українська Греко-Католицька Церква офіційний інтернет-сайт. – Режим доступу: http://old.ugcc.org.ua/ukr/library/xx_st/a_sheptytskyj/.

Дата надходження до редакції: 19.11.2019